

РАДИНА БОГОМИРОВА*
Д-Р ВАСИЛ БЕРОН – ПРИНОСИ ЗА АРХЕОЛОГИЯТА
В БЪЛГАРИЯ¹

Abstract: The article presents some preliminary findings on Dr. Vasil Beron's contribution to Bulgarian archaeology. The study covers issues related to the history of archaeology in Bulgaria; more specifically, its beginnings and initial stages of development. Dr. Vasil Beron (1824–1909) was one of the initiators of archaeological research during the Bulgarian National Revival. He was a member of the Beron family of Kotel and a close relative (a nephew) to Dr. Petar Beron. The article explores an additional aspect of his versatile activities, namely, his pioneering contribution to archaeological research on the old Bulgarian capital Tarnovo. The text begins by outlining the personality traits of Dr. Vasil Beron and what urged him, a physician by training and occupation, to undertake archaeological and historical research on the city in which he had settled; the article also devotes attention to the state of archaeological research and knowledge in Bulgaria at that time. Also, the author examines more generally Beron's overall archaeological activities and investigations of Tarnovo's monuments of material culture and art dating to the times of the Second Bulgarian state.

Keywords: history of science; history of Bulgarian archaeology; pioneers of archaeology; Vasil Beron; organization of science; regional research; dissemination of knowledge; popularization of knowledge.

Това са уводни бележки, в които ще представя първоначални резултати от изследване по темата за приносите на д-р Васил Берон за археологията в България. Темата е от областта на историята на археологията в България и по-конкретно се отнася до зараждането, първоначалното организиране и развитието на археологическата наука и нейната социална институционализация и формирането на археологическата научна общност. Статията разглежда още един аспект от разностранната дейност на д-р Васил Берон (1824–1909), представител на рода Берон от Котел и близък родственик (племенник) на д-р Петър Берон, а именно неговия принос в зората на археологическите проучвания на старата българска столица Търново. Като първи стъпки са очертани личността на д-р В. Берон, какво подтиква един лекар по образование и професия да се заеме с проучването на археологическото и историческото минало на града, в който се установява да живее и работи, състоянието на археологическите изследвания и знания в България в епохата, в която той живее и прави своите проучвания, и в обобщен план дейността му с археологическа насоченост в старопрестолния Търновград.

* Историк в Институт по философия и социология, БАН. Email: radinab@abv.bg

¹ Статията е по проект „Анализ и философско осмисляне на ролята на рода Берон за духовното развитие на България и интегрирането ѝ в световната култура“, финансиран по Фонд „Научни изследвания“, Договор № ДН 15/13 от 18.12.2017 г., РП 4.

Изследването се основава върху открити и проучени литературни източници.

Съвременното археологическо знание, включително и в регионален мащаб, се основава на приемствеността, натрупаните знания и резултатите от изследванията на нашите предшественици. Регионалните проучвания имат важно значение не само за местната история и краезнанието, но и за националната ни наука с откриването и оповестяването на ценни археологически паметници както с местно, така и с общонационално значение. Това ни задължава да се обърнем към научното дело и организационната дейност на основоположниците на българската археология с техните постижения и грешки, ентузиазъм, всеотдайност и плам, вложени за развитието на нашата археологическа наука и създаването на първите археологически институции (нейното институционализиране) в частност.

Основите на археологическата наука в България се поставят в първите години след Освобождението от османско владичество, когато се създават условия за нормална научна дейност, значително по-късно за разлика от други европейски държави въпреки наличието на необходимите специфични условия за развитие на този клон от научното знание – територията на страната ни изобилства от археологически паметници от най-дълбока древност. До Освобождението нямаме и академично подготвени кадри по археология. Но нейната същинска история се предшества от един значителен период от време, който Димитър Овчаров нарича романтично-патриотичен, полунаучен, полудилетантски по своя характер (Овчаров 1995: 1). Археологическите паметници от различни епохи, съхранени по повърхността и в земните недра, на които е богата територията на страната ни, привличат първоначално вниманието освен на чужди пътешественици, учени, дипломати и военни кореспонденти, преминали през българските земи в периода XV–XIX в., така и на местни любители на старините. Оттогава датират и първите податки в чуждестранната литература, отразени в пътеписи, книги, материали в научния и периодичния печат. В средата на XIX в. става ясно, че и нашите земи крият неподозирано изобилие от паметници на материалната култура и изкуство от миналото, които не отстъпват на сътвореното в останалия античен свят (Цонев, Стефанова 1997: 4). По същото време се заражда и общественият интерес у нас към домашните археологически паметници. От периода на Българското възраждане са известни първите дилетантски прояви на събирателска дейност и публикуване на открити материали. В резултат от техния интерес още преди Освобождението в литературата се появяват първите, макар и кратки, откъслечни и непълни като сведения писмени съобщения и описания на археологически артефакти от българските земи, част от богатото ни културно наследство се представя и популяризира у нас и най-вече в чужбина, на европейската общественост. С издаването на стари паметници от територията на България се поставя началото на системното им научно изучаване в археологическо отношение

(Велков 1939), постепенно започва да се създава литература, база за бъдещите целенасочени проучвания в областта.

Сред родоначалниците на археологическото дело са и нашите родолюбиви и патриотично настроени просветни и революционни дейци и общественици – любители на старините, от епохата на Възраждането като Васил Априлов, Г. С. Раковски, Найден Геров, П. Р. Славейков, д-р Христо Даскалов и др. Във времето на всеобщия стопански, политически и културен подем се събужда и интересът на будните възрожденски българи към изследване на собственото минало, засвидетелстван в българската възрожденска книжнина. Българските дейци от епохата на Възраждането също издирват, събират и обнародват стари паметници като извор на национална гордост и символи на миналото величие на нашия народ и за отминалата слава на българската държава. В духа на модерните за времето им идеи на западноевропейския Романтизъм те търсят следи за възкресяване на героичното ни и славно минало и народните корени, което да противопоставят на съвременната социална действителност, да издигнат националното чувство на българите чрез разкриване и идеализиране на величави епизоди от историята на своя народ. Съзнателно се издирват веществени паметници, дело на старите българи (постепенно в началото на XIX в. започва да се изживява интересът към паметниците на гръко-римската цивилизация, обект на археологически интерес, издигнати в култ през епохата на европейския Ренесанс, и се обръща поглед към средновековните останки, главно от архитектурни сгради и съоръжения, все още забелязващи се по терена). Проявите на родолюбие, свързани с интереса към археологическото и историческото ни наследство, се вписват в цялостния духовен подем, обхванал българския народ в последните години до Освобождението. Трябва да отбележим, че нашите възрожденци са дилетанти. Тяхната дейност има любителски характер и е насочена към издирване, събиране и обнародване на исторически, археологически, писмени, фолклорни, епиграфски, нумизматични и пр. материали с цел да въздействат върху народното самосъзнание и да разпалят национално-патриотичното чувство на българите и с оглед на постигането на политическа независимост. Силите на българската възрожденска интелигенция са мобилизирани за извоюване на политическата свобода на България и поради това научните им интереси остават на втори план и са подчинени на тази кауза (Димитров 1958). Не случайно и вниманието на възрожденските просветители е насочено предимно към последната българска столица до падането под турска власт, която в съзнанието на народа е притегателен център и символ на надеждата за бъдещо освобождение (Овчаров 1962: 70; 1995: 1; Берон 2004: 129–130). За нас определено е важна дейността на малобройната ни възрожденска интелигенция по издирването и обнародването на свидетелства за нашето минало.

С първите стъпки на нашата археологическа наука е свързано името на д-р Васил Берон (Велева, Георгиева, Ваклинова 1999: 378). То стои в пантеона на нашите възрожденци (Андреев 1970: 6). Пример за родолюбив бъл-

гарин, избрал за свое призвание да служи на отечеството си с всички възможни сили, без да жали време и средства. Лекар, възрожденски просветен деец, борец за църковна независимост, философ, книжовник и общественик, дописен (1870) и действителен (1884) член на природо-медицинския клон на Българското книжовно дружество (БКД) (по-късно БАН) от създаването му (Моллов 1909: 70; *Енциклопедия България* 1978: 269). Той е сред малцината даровити българчета, имали възможност да получат добро за времето си образование в чужбина – учи в Крайова, Плоещ, Букурещ, Цариград и Одеса, следва медицина в Мюнхен и Вюрцбург, специализира във Виена, Берлин и Париж в елитни за времето училища, университети и болници (Табаков 2019: 125, 126, 127). Един от първите дипломирани лекари българи изобщо и първият завърнал се да практикува лекарската си професия в своята родина (Моллов 1909: 68; Андреев 1970: 53). Завършва университета във Вюрцбург, Германия, където се дипломира с дисертация върху болестта тетанус – неговия първи научен труд, и се титулува доктор по медицина и хирургия. Още в постигнатите тук резултати, с висока научна стойност, важен принос за медицинската наука и за практикуващите лекари, изпъкват потенциалът и качествата му за бъдеща научна работа (Андреев 1970: 119, бел. 67). Под давление на вуйчо му д-р П. Берон практикува известно време в Букурещ, преди да се върне окончателно в България (Андреев 1970: 24, 26; Табаков 2019: 126, 127). С характерния за възрожденската интелигенция патос, пламенен патриот, напуска доброволно удобството на живота в чужбина и се завръща от странство, за да бъде полезен на родината и сънародниците си.

Случайността го довежда в Търново, където и решава да остане да живее (Берон 2004: 317). Установява се като лекар в старопрестолния град през 1856 г., след Кримската война, в която участва активно на страната на Русия с надеждата България да постигне своето освобождение – член на комитета в Букурещ за набиране и организиране на български доброволци (волентири) към руската армия, и остава там почти до края на живота си (Берон 2004: 168-171, 316; Андреев 1970: 30; Минчева 2003: 131; Радоев 2004: 8; Табаков 2019: 127-128). Трагични обстоятелства (голям пожар изпепелява дома му, а в пламъците са безвъзвратно изгубени ръкописите му, архивът, кореспонденцията, сбирката от археологически и други ценни предмети¹) са причината семейството да се премести в София в началото на миналия век, в последните години от живота му. Духовният подем, обхванал българското възрожденско общество в последните десетилетия до Освобождението, намира отклик на родна почва и у младия д-р В. Берон, който е приел повелята и дава клетва на своя многоуважаван вуйчо д-р П. Берон при записването му за студент по медицина в Мюнхен „да работи все-

¹ Като пръв председател на Търновското археологическо дружество д-р В. Берон отговорно ги съхранява в едно от специалните работни помещения на къщата му, докато се уреди въпросът с намирането на подходящо място за музей, където да бъдат изложени (Москов 1912: 10-11; Андреев 1970: 108, бел. 29; Алексиев 1972: 9).

отдайно за благо на народа си“ (Андреев 1970: 22). Той е продължител на делото на вуйчо си д-р П. Берон, на когото дължи морална и финансова подкрепа за образованието си. Получил добър старт в живота и професията в свободна Европа, изпълнява дълга си, като неуморно работи за духовното пробуждане и просветното и културното издигане на своя народ. Както сам споделя, подбуден от своите съзнателни вътрешни чувства и убеждения, „дойдох да живея тук, в България, след като напуснах Букурещ, и то само и само за да изпълня дадения Богу обет, когато отидох да се уча и се бях на всичко решил“ (Берон 2004: 335).

А в писмо до Христо Георгиев в Букурещ той му изказва задоволството си, че се е установил в Търново „най-много защото се изпълни моето сърдечно желание и моята пламенна ревност да съм полезен на милото ни отечество с каквото ми е възможно, и бъдете уверен, че докато съм жив, никога не ще престана да действам разумно за просвещението и благополучието на мястото, дето съм се родил – на нашето общо отечество“ (Андреев 1970: 41).

Жаждата за знания го отвежда студент по медицина в Германия. Още в студентските си години той съвсем съзнателно започва да разширява познанията си, не се ограничава само до предвидените в медицинския факултет науки, а насочва вниманието си и към други области на знанието, което смята, че ще му помогне да се изгради и завърне в родината си като образован и просветен българин, от каквито страната му има нужда. Той притежава енциклопедичния ум на вуйчо си д-р П. Берон – има широки знания в областта на медико-биологичните науки, философията, логиката, педагогиката, археологията и историята, езикознанието, фолклора; полиглот – владее руски, немски, френски, румънски, гръцки, турски, арабски, латински език (Андреев 1970: 55-56).

Животът у дома е труден, въпреки че д-р В. Берон се ползва с добра репутация, създал си е име на честен и почтен в делата си, с обществено положение и има голям авторитет, връзки и позиции (Моллов 1909; Андреев 1970: 40). Но съзнанието за неговата общественополезна мисия и любовта към отечеството го карат да възпира скръбните и тъжни мисли, които го налягат, и да преодолява негодите, разочарованията и огорчението от заобикалящата го в родината му действителност, включително и неприятностите и злостните и клеветнически кампании срещу него от страна на сънародници – негови недоброжелатели и опоненти в църковната борба, които целят да го компрометират пред властта.

Професията на лекаря е уважавана и ценена от турската власт, с отвоюван статут и поле за реализация в Османската империя. Единствено завършилите медицина българи са имали привилегията да практикуват своята професия (Радоев 2004: 10). Именно тя (в замяна на лекарската си квалификация и услуги) му отваря вратите към иначе недостъпния и забранен за влизане от българите храм „Св. 40 мъченици“, в който се намират ценни археологически паметници – история, която многократно разказва вкъщи в

детайли с вълнение и гордост от постигнатия личен успех да влезе в забранената църква, така важна за нашето минало (Табакков 2019: 131, 134, бел. 9). (Още преди да дойде в Търново, на д-р В. Берон е известно, че църквата „Св. 40 мъченици“ е била обърната в джамия. Вече в Търново, прави всячески, но несполучливи опити да влезе в нея и да я разгледа. Чак на следната година те се увенчават с успех и му се удава случай да осъществи намерението си с разрешението на тогавашния турски управител (Берон 2004: 33). По време на османското владичество християнски църкви са били превръщани в джамии, бани и на българското население е забранен какъвто и да било достъп до тях (Даскалов 1859: 2, 3; Георгиева 1967: 31). Изрично разрешение да се влезе в свещената сграда се получавало само със специално издаден за целта султански ферман. А с такъв се сдобивали само чужденци пътешественици, учени, дипломати (Шишков 1892: 357, 365).

Високо образован, ерудиран, с разностранни интереси и широк мироглед, д-р В. Берон развива активна и многостранна дейност. Работи като лекар и в сферата на просветата (средното училищно образование) в Търново и за по-кратък период в Болград, Бесарабия, сред местната българска общност, народен представител в Учредителното събрание (1879), полага началото на археологическото дружество в Търново, автор на научни трудове по медицина, философия и логика, археология и история, граматика, с пионерни приноси за нашата книжнина.

Естествено се интересува от миналото на своята страна, което е слабо проучено и разработено, воден от разбирането за важността на историята и археологическите останки от културата ни като импулс за пробуждането и формирането на национално самосъзнание на загубилите от векове своята държавност и идентичност българи. Осъзнал е необходимостта да насочи усилия за запознаване с историята на България и разработване на бели полета и проучване на паметници от важно значение и емблематични за нашето минало. Това разбиране отразява и философското мислене за историята, формирало се у европейските народи, засвидетелствали историческото си съществуване със сътворената от тях култура (Тодорова 1994). До Освобождението специализираните археологически изследвания в България са незначителни. Това, от една страна, се дължи на обстоятелството, че тя остава встрани от пътя, който следват пътешествениците археолози от Западна Европа до Гърция и Мала Азия. Независимо от многобройните експедиции, предприемани до тези места с цел събиране на археологически материал, българските земи са пренебрегвани от изследователите и дълго време остават за тях непознати в археологическо отношение. От друга страна, петвековното турско владичество е сериозна пречка за изследователска работа по нашите земи. Лекарската си практика и активна обществена дейност д-р В. Берон съчетава и със задълбочени научни занимания. Работи по своя инициатива, по собствено убеждение и без възнаграждение, а за разкопките си на Трапезица дори плаща със свои средства (Андреев 1970: 40). Изследователският му интерес е насочен към старопрестолния Търновград

в археологическо и историческо отношение, най-важния център на нашето минало през Второто българско царство с местата, където са се издигали дворците на търновските царе, боляри и велможи. Градът е главен политически, културен и духовен център на българската държава до падането под османска власт. „Царстващият град“ е столица на България повече от два века – от 1185 до 1393 г. Тук са съхранени ценни паметници от и за българското минало. Още с пристигането си в Търново, без да губи време да приведе в действие изпълнението на замислените си проучвания, започва да изучава старините на Трапезица и Хисаря (Царевец), развалините от които личат дори и тогава все още по терена. А дори и, както споменава в книгата си, посветена на тези му изследвания, за някои има предварителна информация. Негово предимство пред другите изследователи е, че той живее постоянно в града и е в непосредствена близост до местата, които проучва. Имал е възможност да разгледа недостъпните по онова време християнски църкви. Натрупва познания за минали събития, за църковната история и църквите в града, свързано и с участието му в челните редици на борбите на българите за църковна независимост. Тези знания за археологията и историята на Търново се задълбочават и дообогатяват през годините и намират разгърнатост и логичен завършек по-късно в книгата му „Археологически и исторически изследвания“ (1886) (Радоев 2004: 8, 12). А мотото ѝ: „Проучвай миналото, усъвършенствай настоящето, подготвяй бъдещето“ – негови ръководни идеи и принципи, е завет към поколенията. Трудът е плод на дългогодишната с малки прекъсвания, когато отсъства от страната, повече от 20 години сериозна работа на д-р В. Берон на терен, съчетана с проучване на исторически документи и литературни източници и косвени данни в запазените местни стари народни предания и фолклора, които разглежда критично. Този подход – археологическите паметници да се разглеждат в органична връзка с етнографските, а данните от фолклорната традиция да се използват като източници на информация и фундамент за възстановяване на факти от миналото и реконструкция на предходни периоди от развитието и културата на народа, който ги е сътворил, е присъщ за методите на изследване на наложилите се в европейската научна мисъл, теория и практика по това време (XIX в.) модерни концепти на еволюционизма като водещо идейно направление в обществените науки (Попов; <https://bigenc.ru/philosophy/text/4939204>). Като изследовател има разбиране за концепцията, предмета и метода на историята. През XIX в. се полагат основите на модерната, базирана на източници историческа наука (Тодорова 1994). Прави подробни описания, съдържащи достоверни сведения за създаването, състоянието и съдбата на редица археологически паметници в Търново и околността и въз основа на исторически факти от българската история. Изследователският подход на автора към археологическите паметници е да ги разглежда в пряка връзка със свързани с тях исторически събития. Впуска се в исторически разкази по предмета си, „за да имат описаните и критически наши изследвания за отделните паметници и въобще за зна-

менитостта на града Търново връзка помежду си, а и да имат и практическа историческа важност“ (Берон 2004: 53, 89). Получил добра школовка в строго научно и логическо мислене, той достига до своите заключения въз основа на непрекъснати преки наблюдения на местата, които изследва, хипотезите трябва да се потвърдят от фактите, и след задълбочен и критичен анализ на информацията в източниците, върху които се базира.

Последният голям труд на д-р В. Берон е посветен в памет на уважаемия му покоен вуйчо д-р П. Берон, на когото дължи много за своето личностно и професионално изграждане и развитие, „в знак на искрена душевна благодарност“. Затова и книгата започва с очерк за неговия жизнен път и проблемите и перипетиите по уреждането на неговото завещание. Приживе той е получил съгласието на вуйчо си да му отпусне договорената сума за издаването на съчинението. След трагичната му смърт обаче д-р В. Берон се отказва от наследството си и дори убеждава и другите сънаследници да се освободят с парите им от завещанието на д-р П. Берон нарочен фонд за подпомагане на Одринската българска гимназия, от който тя да се издържа (Моллов 1909: 69). За помощ за финансови средства по отпечатването на книгата се обръща към комитета за наследството на д-р П. Берон с напомняне за уговорката им преди смъртта на вуйчо си, но тъй като не може да представи писмото-обещание, са му отпуснали само малка част от сумата, което поради високите разходи затруднява и забавя навременното ѝ издаване (Андреев 1970: 51).

„Археологически и исторически изследвания“ е солидно съчинение с обобщителен характер. Първо по време и по рода си с изчерпателни данни за археологически паметници от града и близката околност (Радоев 2004: 12). Част първа за знаменитостта на град Велико Търново в археологическо и в историческо отношение е в обем 161 страници. Както пише авторът, като последна столица на българските царе Велико Търново е най-знаменит със своите стари и до днес запазени археологически паметници, които свидетелстват за славното минало на този град и за историческите събития, които са се случили в него. Стремежът му е да обхване и опише, доколкото е възможно най-подробно, всички тези стари места, за които е събирал сведения продължително, методично и систематично, като много важни за нашата история. Тъй като това не е самоцелно занимание, а негова стройна програма за действие и синовен дълг, като има предвид научната и практическата важност на своите изследвания и верен на себе си, той обработва и систематизира суровия материал и го подготвя за публикуване. Първоначално на страниците на периодичния печат (в пресата), за да може съдържанието да се прочете по-бързо от по-голям читателски кръг и обсъди критически. След което пристъпва към цялостното му обнародване като отделна книга. За него като автор най-голямата морална награда ще бъде трудът му да получи добър прием и оценка от сънародниците му, за които е написан (Берон 1886: I–II).

ЛИТЕРАТУРА

- Алексиев, Й. 1972. Още за историята на археологическото дружество във Велико Търново. // *Известия на Окръжния исторически музей – В. Търново*, № V, 5–19.
- Андреев, А. 1970. *Васил Берон*. София: Медицина и физкултура.
- Берон, В. 1886. *Археологически и исторически изследвания*. Търново. Книгата е преиздадена по повод 180-ата годишнина от рождението на д-р Васил Берон:
- Берон, В. 2004. *Археологически и исторически изследвания /с осъвременяване и редакция на текста и приложения/*. Велико Търново: Абагар.
- Васил Хаджистоянов Берон (1824, Котел–1909, София). 1978. // *Енциклопедия България*. Т. 1. София: АИ „Проф. Марин Дринов”, 269.
- Велева, М., Ив. Георгиева и М. Ваклинова. 1999. Исторически науки. // *История на България*. Т. 8. София: ГАЛ–ИКО, 367–381.
- Велков, Ив. 1939. Народни музеи. // *Българска просвета – някога и сега*. София, 385–410.
- Георгиева, С. 1967. Нови данни за църквата „Св. Петка“ и за джамията на Царевец във Велико Търново. // *Археология*, № 2, 27–31.
- Даскалов, Хр. 1859. Открития в древней столице болгарской Тырнове. Письмо к О. М. Бодянскому. // *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*, № 2, 1–30. Част от това писмо е публикувана в превод на български език: За Търново и старините в него. Интересно писмо от 1859 г. на Христо Даскалов до руския учен О. М. Бодянски. /Превел Йордан Илиев/. // *Духовна култура*, № 86, 1937, 952–957.
- Димитров, Д. П. 1958. *Увод в археологията*. София: Наука и изкуство.
- Минчева, Т. 2003. Основоположниците на музейното дело във Велико Търново. // *История на музеите и музейното дело в България*. Плевен, 130–136.
- Моллов, Д. П. 1909. Д-р Васил х. Ст. Берон. // *Летопис на Българското книжовно дружество в София*, № X, 68–70.
- Москов, М. 1912. *История на Археологическото дружество в Търново*. Търново.
- Овчаров, Д. 1995. Археологическата наука и Българската академия на науките (По случай 125 годишния й юбилей). // *Археология*, № 1, 1–8.
- Овчаров, Д. 1962. Към историята на първото археологическо дружество в България. // *Археология*, № 3, 70–72.
- Попов, В. А. Эволюционизм. *Большая российская энциклопедия*; <https://bigenc.ru/philosophy/text/4939204>.
- Радоев, Ив. Д-р Васил Ст. Берон – авторът на „Археологически и исторически изследвания“. /Предговор към/ Берон, В. 2004. *Археологически и*

- исторически изследвания /с осъвременяване и редакция на текста и приложения/. Велико Търново: Абагар, 7–14.*
- Табаков, М. Ролята на Васил Хаджистоянов-Берон за духовното развитие на България и интегрирането ѝ в европейската култура. 2019. // *Философски алтернативи*, № 2, 123–147.
- Тодорова, Цв. 1994. Исторически науки. *Из историята на Българското книжовно дружество (1869–1911)*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 24–50.
- Цонев, Мл. и Р. Стефанова. 1997. Първите археологически проучвания на територията на Поповския край (края на XIX – първата половина на XX в.). // Овчаров, Д. (ред.) *Попово в миналото II*. София, 4–24.
- Шишков, Т. Н. 1892. Д-р Христо Даскалов (спомен). // *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, № VIII, 347–388.

ТРАНСЛИТЕРИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Aleksiev, J. 1972. Oshte za istoriata na arheologicheskoto drujestvo vav Veliko Tarnovo. // *Izvestia na Okrajnia istoricheski muzei – V. Tarnovo*, № V, 5–19.
- Andreev, A. 1970. *Vasil Beron*. Sofia: Medicina i fizkultura.
- Beron, V. 1886. *Arheologicheski i istoricheski izsledvania*. Tarnovo. Knigata e preizdadena po povod 180-ata godishnina ot rojdenieto na d-r Vasil Beron:
- Beron, V. 2004. *Arheologicheski i istoricheski izsledvania /s osavremenyavane i redakcia na teksta i priloenia/*. Veliko Tarnovo: Abagar.
- Vasil Hadjistoyanov Beron (1824, Kotel–1909, Sofia). 1978. // *Enciklopedia Bulgaria*. Т. 1. Sofia: АИ “Проф. Марин Дринов”, 269.
- Veleva, M., Iv. Georgieva i M. Vaklinova. *Istoricheski nauki*. // *Istoria na Bulgaria*. Т. 8. Sofia: GAL-IKO, 367–381.
- Velkov, Iv. 1939. Narodni muzei. // *Bulgarska prosveta – nyakoga i sega*. Sofia, 385–410.
- Georgieva, S. 1967. Novi dannii za cerkvata “Sv. Petka” i za djamiata na Tsarevets vav Veliko Tarnovo. // *Arheologia*, № 2, 27–31.
- Daskalov, Hr. 1859. Otkritia v drevnei stolice bolgarskoj Tarnove. Pismo k O. M. Bodyanskomu. // *Chtenia v Imperatorskom obshtestve istorii i drevnostei rossiiskih pri Moskovskom universitete*, № 2, 1–30. Chast ot tova pismo e publikovana v prevod na bulgarski ezik: Za Tarnovo i starinite v nego. Interesno pismo ot 1859 g. na Hristo Daskalov do ruskia uchen O. M. Bodyanski. /Prevel Jordan Iliev/. // *Duhovna kultura*, № 86, 1937, 952–957.
- Dimitrov, D. P. 1958. *Uvod v arheologijata*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Mincheva, T. 2003. Osnovopoljnicite na muzeinoto delo vav Veliko Tarnovo. // *Istoria na muzeite i muzeinoto delo v Bulgaria*. Pleven, 130–136.
- Mollov, D. 1909. D-r Vasil h. St. Beron. // *Letopis na Bulgarskoto knijovno drujestvo v Sofia*, № X, 68–70.
- Moskov, M. 1912. *Istoria na Arheologicheskoto drujestvo v Tarnovo*. Tarnovo.

- Ovcharov, D. 1995. Arheologicheskata nauka i Bulgarskata academia na naukite (Po sluchai 125-godishnia i jubilei). // *Arheologia*, № 1, 1–8.
- Ovcharov, D. 1962. Kam istoriata na parvoto arheologichesko drujestvo v Bulgaria. // *Arheologia*, № 3, 70–72.
- Popov, V. A. Evolucionizm. *Bolshaya rossiiskaya enciklopedia*; <https://bigenc.ru/philosophy/text/4939204>.
- Radoev, Iv. D-r Vasil Beron – avtorat na “Arheologicheski i istoricheski izsledvania”. /Predgovor kam/ Beron, V. 2004. *Arheologicheski i istoricheski izsledvania* /s osavremeniyavane i redakcia na teksta i prilozhenia/. Veliko Tarnovo: Abagar, 7–14.
- Tabakov, M. Rolyata na Vasil Hadjistoyanov-Beron za duhovnoto razvitie na Bulgaria i integriraneto i v evropeiskata kultura. 2019. // *Philosofski alternativni*, № 2, 123–147.
- Todorova, Tsv. 1994. Istoricheski nauki. *Iz istoriata na Bulgarskoto knijovno drujestvo* (1869–1911). Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 24–50.
- Tsonev, Ml. i R. Stefanova. Parvi arheologicheski prouchvania na teritoriata na Popovskia kraji (kraya na XIX – parvata polovina na XX v.). // Ovcharov, D. (red.) *Popovo v minaloto* II. Sofia, 4–24.
- Shishkov, T. N. 1892. D-r Hristo Daskalov (spomen). // *Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knijnina*, № VIII, 347–388.